

אמת א"כ
19:א

ובאמת כל דיני דרבנן של סייג צריכים
ביאור מדוע הוסיפו חכמינו על התורה, ואם
התורה לא חששה להזהיר את האדם על
הסייגים איך באו חז"ל והוסיפו על זה, ולמה
לא חששו שעל ידי ההוספה לא יבואו לידי
גרעון. גם צריך טעם למה שאמרה התורה

לא תסור בכל מיני איסורי דרבנן עד שנעשה
לדאורייתא, ולמה לא אסרתם התורה עצמה,
ולמה המתין הקב"ה עד שיבואו החכמים
ויאסרו. גם צריך טעם איך עשו הדורות
שקודם התקנה, דאם דעת התורה לאסור ענין
זה א"כ איך נכשלו בזה דורות הראשונים?

ובביאור ענין זה נקדים לשון המדרש
על פסוק זה. א"ר סימון בשעה שבא הקב"ה
לבראת את אדם הראשון נעשו מלאכי השרת
כיתים כיתים וחבורות חבורות מהם אומרים
אל יברא ומהם אומרים יברא הה"ד חסד
ואמת נפגשו צדק ושלוש נשקו חסד אומר
יברא שהוא גומל חסדים ואמת אומר אל
יברא שכולו שקרים צדק אומר יברא שהוא
עושה צדקות שלום אומר אל יברא דכוליה
קטטה מה עשה הקב"ה נטל אמת והשליכו
לארץ הה"ד ותשלך אמת ארצה אמרו
מלאכי השרת לפני הקב"ה רבון העולמים
מה אתה מבזה תכסיס אלטיכסייה [פירש"י]:
חוחמו של הקב"ה אמת] תעלה אמת מן
הארץ הה"ד אמת מארץ תצמח עכ"ל
המדרש.

והנה בביאור ענין "נטל אמת והשליכו
לארץ" פירש בעל יפה תואר נוכח פירש
רש"י שהכוונה הוא שכעס הקב"ה על
האמת בגלל שהוא מעכב את בריאת האדם
והעבירו מלפניו, אבל לפ"ז הוקשה לו אמאי
לא השליך שלום הא גם הוא היה מעכב,
ותירץ ומכיון שהשליך את האמת שוב נשאר
שלום חד לגבי תרי ובטל ברוב, ועיי"ש. אבל
לפי דבריו עדיין קשה אמאי באמת לא

השליך את השלוש והיה נשאר האמת —
ואז לא היו המלאכים יכולים להקשות מדוע
אתה מבזה את תכסיס אלטיכסייה שלך⁴⁹?
עוד יש לבאר בדברי המדרש, דאם באמת
טענת האמת נכונה היא א"כ מדוע לא
השגיח הקב"ה על תביעותיו, ומדוע לא גילה
לו המקום את הטעם האמיתי שבשכילו
באמת דחה טענותיו. גם יש לבאר ענין

בריאת האדם כבר לא חש המקום לטענת
האמת א"כ היה אפשר להעלותו לשמים
ומדוע נשאר בגדר "מן הארץ"?

ולפיכך נ"ל לבאר דברי המדרש באופן
פשוט, והאמת הפשוטה אמרה שהאדם הוא
מלא שקרים, מפני שכשם שפרצופיהם אינן
שוין כך אין דעותיהם שוות, וא"כ בהכרח
הוא מלא שקרים — שהרי אין דעה אמיתית
אלא אחת ונמצא דשאר הדעות הן דעות
כוזבות, וגם השלוש אמר דהאדם הוא כולו
קטטה, שהרי מכיון שהן בני דעות מחולקות
על כרחך אי אפשר שיהיה כאן השלוש
השלם. מה עשה הקב"ה? באותה שעה
השליך האמת ארצה, כלומר אז חידש
הקב"ה חידוש גדול בענין האמת, שהאמת
הנה יחסית ולא החלטית, ותהיה אמת
"ארצית" ואמת "ארצית שמימית", ונמצא
שמאז יוכל האדם להיות אמיתי לפי מדרגתו

השגחה⁵⁰

והנה אם נחדור קצת לתוך התקנות של
עירובין ונטילת ידים נראה שאף שנמצא כאן
סיג אבל נמצא כאן גם מעין גרעון בתורה,
ולמשל: התקנה של נטילת ידים היא מכיון
שחששו שידים עסקניות הן א"כ יש לחוש
שמה נגעו בטומאה נולכן גזרו על סתם ידים
שהם שני לטומאה, אבל באמת אם אנו
חוששין שהוא נגע באיזה דבר ונטמא הלא
אין לו טהרה אלא על ידי טבילת כל הגוף
ואיך תיקן שלמה שהוא נטהר ע"י נטילת
ידים בעלמא. וכן בעירובין, והיינו עירובי
חצירות, דחקת שלמה היתה שלא לטלטל
מבית לחצר מפני שהוא מעין טלטול רה"ד
לרה"י, אבל א"כ איך יועיל העירוב, וכי
תעלה על דעתך שיועיל עירוב זה לערב
ברשות הרבים⁵¹. הרי שתקנות אלו אע"פ
שיש בהן סייג לתורה אבל יש בהן גם כן
גרעון בתורה. ועל כרחך אנו למדים שמסרה
התורה הכח לחכמים לעשות סייגים וגם
לברוא דינים חדשים על תקנותיהם, והיינו
שהתורה היא דעת המקום ההחלטית, אבל
אחר שירד האדם ממדרגתו שוב לא הספיקה
בעדו התורה הפשוטה כמו שהיא, והוצרכו
חכמים לגזור גזירות ולחקן תקנות.

1 (כד) על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו וגו'. רוח הקדש אומרת כן לאסור העריות לבני נח: והיו לבשר אחד. הולד נוצר על ידי שניהם ושם נעשה בשרם אחד. לשון רש"י. ואין בזה טעם, כי גם הבהמה והחיה יהיו לבשר אחד בולדותיהם. והנבון

(2) רש"י א"כ

6 בעיני כי הבהמה והחיה אין להם דבקות בנקבותיהן. אבל יבא הזכר על איזה נקבה שימצא וילכו להם. ומפני זה אמר הכתוב בעבור שנקבת האדם היתה עצם מעצמי ובשר מבשרו ודבק בה והיתה בתיקו כבשרו. ויחפץ בה להיותה תמיד עמו כאשר היה זה באדם הושם טבעו בתולדותיו להיות הזכרים מהם דבקים בנשותיהן. עוזבין את אביהם ואת אמו. ורואין את נשותיהן כאלו הן עמם לבשר אחד. וכן כי אחינו בשרנו הוא. אל כל שאר בשרו. הקרובים. במשפחה יקראו שאר בשר. והנה יעזוב שאר אביו ואמו וקרובתם. ויראה שאשתו קרובה לו מהם:

ב', כ"ד. על כן יעזב איש גו' והיו לבשר אחד.

1 פירש"י: הולד נוצר על ידי שניהם ושם נעשה בשרם אחד עכ"ל. וכתב על זה הרמב"ן ז"ל: ואין בזה טעם כי גם הבהמה והחיה יהיו לבשר אחד בולדותיהם עכ"ל. והנראה בכוונת רש"י, דבשלמא בהמה דאינן אלא בעלי תנועה בלבד ואינן מדברים א"כ על ידי ההרכבה שבשניהם נהיו בשר א' — דהיו שני

1 (י) ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו, זה דבר פשוט אשר אדם הראשון אף קודם שאל מעץ הדעת היחה לו בחירה, כי הי' לו ציווי שלא לאכול מעץ הדעת, והיחה לו בחירה לאכול כאשר כן אכל. א"כ גם קודם החטא הי' מושג של רע, וכבר עמדו בזה הראשונים לבאר החילוק מה היחה ידיעת הרע קודם החטא, ומה נשתנה אחר שאל אדם"ר מעץ הדעת טוב ורע, והרמב"ם צמורה נבוכים מבאר שקודם החטא הי' מוחלט שזה טוב, ומוחלט שזה רע, ואחר החטא הי' צנחנית יפה ומאוס.

16 והביאור בזה כחצו בספרים, (כי נפכה"ח טע"א פ"ו הג"ה ד"ה והעמין) כי קודם החטא הי' הרע משפך ולחץ, ולא הי' לאדם הראשון שום הרגש של רע כלל, וכמו שאנו רואים שאף שטעה כל לרכיו הגשמיים מ"מ לא הי' לו שום תאוה לדברים אלו, כי לא הי' בגופו שום הרגש ונטי' לרע, כי לא הי' ידיעת הרע מצפנים, אלא שכי' לו ידיעה שיש דבר ומליאות כזה שנקרא רע, ובחירה של אדם הראשון הי' אם להכניס את עצמו להרע, פי' להכניס את הרע לחוכו, וזו היחה הבחירה בהציווי של עץ הדעת טוב ורע, הבחירה להכניס את הרע בחוכו.

26 ואחר שחטא אדם"ר ואכל מעץ הדעת טוב ורע, נכנס הרע בחוכו, ונעשה הרע חלק ממנו, ובי' לו הרגש של הרע, ובי' הרע שנעשה חלק ממנו חוצע שיטעה רע, כי קודם החטא

מיני בשר שעכשיו נתאחדו להיות אחד, משא"כ אצל איש ואשה שהם מדברים ובעלי שכל — הא זה דבר תמוה שיתהווה דבר אחד משני בעלי שכל שונים, ולזה פירש הפסוק דכיון דעכ"פ היא עצם מעצמי ובשר מבשרי והיא נלקחה ממני א"כ אפשר לאחד את שני הנשמות על ידי הולד. ואולי דכאן נתגלה טעם איסור עריות דאשת איש, דכיון דעיקר ענין הזיווג הוא להמשיך את הולדות, א"כ אם יהיו הולדות ממזרים אין כאן הדבקות של ובשר אחד — כי הממזר הרי אינו בשר אחד מפני שזה הזכר עם הזאת הנקבה לא יודבק.

(3) א"כ

(4) א"כ

1 כי הרע מצחץ ולא היחה לו שום נטי' להרע מלד גופו, כי הי' כולו טוב, אך א"כ נעשה הרע חלק ממנו, וכן אמרו הצעלי מוסר שרואים שבעת שאדם רוצה לאכול הוא מרגיש ש"אני" רוצה לאכול, אבל בעת שצא לעשות חיבה מלוה האדם מרגיש כאלו אחד אומר לו בלשון נוכח "אחכה" לריך ללמוד, ואדם"ר קודם החטא לא הי' הרע אצלו צנחנית "אני".

6 כתיב כי ציוס אכלך ממנו מות חמות, הפשטות הוא שזה עונש על שצבר הציווי, אבל האמת הוא כי המיתה הוא מליאות אחר חלילה עץ הדעת, כי בעת אשר נתערב הרע בטוב אין ענה לנוף רק שימות, כי אם יחי האדם לעולם גם הרע שבו יחי לעולם, ואחר החטא לריכין להפריד הרע מהטוב, והענה לזה הוא ע"י מיתה.

24 ענין זה של חטא אדם הראשון שיך צאמת בכל אדם, כי בכל אדם יש ענין של קודם החטא, כי אף שכל אדם יש תערובות של רע בטוב מתחילת הולדו, אבל יש בו גם צנחנית של רע שאינה חלק ממנו והיא מן השפך ולחץ, ורק שיש לו הבחירה להכניס את הרע הזכ בקרבו, ומזה לריך האדם לשמור עצמו מאד שלא להכניס בו עוד רע. חכו ביאור דברי חז"ל כי כל אדם לאחר פטירתו יש לו טענה לאדם"ר שצנחנית חטאו הולך למות, ועל ידו נעשה תערובת הרע בטוב, ואדם"ר אומר להאדם

(2)

and resented. It was a חוק, belonged to מאכלות אסורות, and to the first transgressor it was תשבי"פ, only known to her by "traditional" word of mouth. In this answer there is still a fourth factor which completes the sum of the elements which have irritated those who look at our laws in a superficial manner. Here we have at once the beginning of a סייג, a "protective fence", a מצוה דרבנן. God had only forbidden eating the fruit of the tree. Eve declares that even touching it is prohibited. This was a "fence-law", which Adam's conscientiousness had added to God's prohibition, to protect himself from transgressing it. We can see therefrom how these סייגים and גזרות are formed quite naturally from the conscientiousness that the observance of the Laws of God expect from us. But at the same time our sages admonish us לא תעשה את הגדר יותר על העיקר שלא יפול ויקצץ את הגזעו בו פן הנטיעות כך הקב"ה אמר ביום אכלך ממנו ועמדה והעידה עדות שקר לך תגעו בו פן תמותן כיון שראה שכובה דחפה עליו א"ל כמה דלא דמכת במקרובתיה אף לא במיכליה. They warn us not to exaggerate and to set the fence too high, lest it fall in and destroy the plants it was placed to protect. God had said: "as soon as you eat of it you will die", but she said, quite untruthfully, that God had said "touch it not or you will die". The serpent caught at this falsehood. It pushed Eve against the tree, and then said: "see, you have not died by touching it, so you will also not die through eating it". (אבות and ב"ר י"ט). They warn us never to lose sight of the origin and the importance of these "fence-laws" ordered by Jewish conscientiousness, always to keep in mind that they are man-made and not God-made, not דאורייתא, only as long as we remember this do they serve us as warning and protection. If we forget that this is their character, then transgressing them will just lead more easily to transgressing the real God's law too. This danger the sages always bear in mind themselves, and always take great care to make it evident that their סייגים and גזרות are only such, and to differentiate them from the מצוות which are דאורייתא. Adam erred therein that he transmitted the touching of the tree with the eating hereof as being equally forbidden by God.

שהלא כל סיבה החטא של האדם הוא מלך חטאו של אד"ר שעל ידו נכנס הרע בחוק האדם, אלא שכונה המד' מצוהר לפי"ד, שהכונה היא שגם האדם חטא בחטא כזה אשר אוחזו הרע לא כי בקרבו אלא כי מן השפס ולחץ, והאדם בעלמו הכנים הרע בקרבו וחטא, ואין אד"ר אשם כזה החטא.

(6)

ל' הירש
ע' ע

כי עפר אתה ואל עפר תשוב. (ג' יט)

צריך האדם לזכור יום המות תיכף בהולדו. אדם הראשון צריך היה עוד לחיות כאלף שנים אהרי החטא, והזכירו לו יום המיתה עוד בשחר ילדותו ותיכף אחר החטא אמר לו הקב"ה: "כי עפר אתה נאל עפר תשוב", כי כל העומד לישרף כשרוף דמי יא.

(7) חתום התיק

1 יג) ולדאבוננו משתדל היצה"ר לסמא את עיני האדם, לבל יראה אחריתו ושלא ייטיב דרכיו, כי זכרון יום המות מביא את האדם לידי התבוננות ותשובה, ומי שחושב שיח"י לעולם ולא יראה מות, התשובה ממנו והלאה.

ואפילו אם נודמן לו לאחד לקיים מצות לוית המת, יש שהיצה"ר משיאו לדבר אחר, ואומר בלבו, כי הנפטר הזה הי' שייך בחייו לחברה, שטארבער, ועתה הגיע קצו, אולם הוא המלוה איננו חבר לחברה הזאת... הלא ישנן בעירו כמה חברות משניות וחברה ש"ס, שהוא אינו שייך להם, כן אינו חבר בחברה, שטארבער" הלזו...

ובחן אחי וראה היאך היצר מסמא את עינינו, כי הלא לפי טבע האדם, אם ייטיב עמו רעהו במתנת חנם, או אם הוא בעל מלאכה, וישכרנו בעה"ב למלאכתו, כל שיתן לו יותר הוא יותר נכנע וריו בעבודתו לעשותה על צד היותר טוב, ואלו בעבודת מלכו של עולם, היצה"ר מטה אותנו מן הדרך לעשות זר מעשינו, וכל מה שהקביה מוסיף טובה לאדם ומרויח ביותר בעסקיו, מדיחו היצר ביותר מעבודתו יתב, מבטלו מקביעותו שהי' רגיל ללמוד בכל יום, בשביל שצריך לפנות לעסקיו, וכל מה שהעסקים מתרבים, מתרבות טרדותיו, עד שלבסוף לא יניח לו היצר פנאי אפילו לתפלה בצבור, והיצר מסביר לו פנים, כי לכ"ז הוא זקוק בשביל עשרו וכבודו ועסקיו הרבים, ומתכוין רק לטובתו, שמוכרח לדור בדירה נאה, וללבוש מלבושי רקמה עם משרתים ורקחות וטבחות, אולם בעינינו

החיים הנצחיים מרגילו היצר במדת ההסתפקות הראוי' לעני שבצעניים, ותחת אשר בזה העולם הראה לו היצר פנים צהובות, אבל לעולם הנצחי יופיע כמקטרג עליו על שהוא לבוש בבגדים צואים שנעשו מחלאת עונותיו, כמו שמפורש בוכר' ג', הסירו הבגדים הצואים וגר' ראה העברתי מעליך עונך.

(3)

(8) א"ח ברכא ה' א"ר לוי בר חבא אמר ר"ש בן לקיש לעולם ירגו אדם יצור מוב על יצר הרע שגא' רגו אל תחפאי. אם נצרו מושב אם לא יעסוק בחורה שנאמר אמרו בלכבכם אם נצרו מושב אם לא יקרא קריאת שמע שנאמר על משכבכם אם נצרו מושב אם לא יזכור לו יום המיתה שנאמר דומם סלה. וא"ר לוי

(9) 3 5

1) "ויאמר קין אל הבל אחיו ויהי בהיותם בשדה" — על מה היו מדיינים? אמרו: באו ונחלוק את העולם. אחד נטל את הקרקעות ואחד נטל את המטלטלין. דין אמר: ארעת דאת קאים עליה — דידי [זה אמר: הארץ אשר אתה עומד עליה שלי היא]. ודין אמר: מה דאת לביש — דידי. [זה אמר: מה שאתה לובש שלי הוא]. דין אמר: חלוק! — דין אמר: פרוח! מתוך כך: "ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגו".

6) ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר: שניהם נטלו את הקרקעות, ושניהם נטלו את המטלטלין. ועל מה היו מדיינים? אלא זה אומר: בתחומי בית המקדש יבנה. וזה אומר: בתחומי בית המקדש יבנה, שנאמר: "ויהי בהיותם בשדה" ואין "שדה" אלא בית המקדש, דכתיב (מיכה ג, יב): "ציון שדה תחרש". ומתוך כך: "ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגו". יתודה בר' אמי אמר: על חוה הראשונה היו מדיינים.

1) It is quite evident from the above citation that the Midrasn gives the story of Cain and Abel a universal application. It is concerned not merely with the individual case of Cain and Abel, but with the motives underlying man's desire to quarrel, make war, kill and murder his fellow.

6) Professor Heinemann in his work *Darkei Aggada*, page 15, notes that our Sages, in contradistinction to the scientific approach, do not generalize the concrete, but on the contrary, express abstractions in concrete terms.

Three answers are given in our Midrash to explain the root (causes of bloodshed and murder. 1) According to the first, they are prompted by economic considerations, the quarrel over material possessions. 2) According to the second, bloodshed is prompted by religious and ideological reasons, each side maintaining that the Temple should be built in his domain, that his religion should be accepted. 3) The third view traces the roots of bloodshed and strife to sexual passion—"they were disputing over Eve."

The Midrash is undoubtedly stating a universal truth. But does this emerge from the context? Admittedly, the Rabbis were not concerned here with the individual Cain and Abel—the sons of Man but with men. Since their aim was not explanatory, to clarify the plain sense of the passage but rather to elicit a universal principle from it, they were not bound by the context in their search for an answer to the question: "What were they arguing about?"

(10) נחמה
ש"ס/ל

1) בונה עיר. רבים אמרו לחלית עם צנה קין עיר והוא היה אדם השלישי ע"פ כל הארץ ואין לך לעיר לו ולצניו, גם קשה שאדם יחיד יבנה עיר מבלי עזר רבים ומבלי כלי מלאכה מולאים, ובערכך (פ"ט מ"ו) נקרא עיר שלש חלרות ובכל אחד שני צמים, ואלמחר הרו"ה ידענו כי קדמוני צני אדם היה להם נקרות סלעים וחורי עפר וכפסם למתקה ולתקתור מזרע וממטר, ועוד היום נמלאים כאלו לכרז צמדינות אביא והמה כעת מאין יושב וצמדינות אפריקי עדיין יש יושבי מערות ונקראי סודגלתיקין (ה"הלענענעוואססער) ומסתבר כי קין היה הראשון אשר הכין מערה כאחת לו ולתשפתחו והיא היחה נקראת עיר בלשון עברי צמחמה הראשונה כאשר עדיין נקראת קן בלשון ערבי. וכשאל השם עיר גם אשתי אשר הסלו לבנות צמים ע"פ ארץ, ויתכן כי קן טעם צעיר מלר כלומר כאלו אי צעיר מלר כי לא היה דוד צעיר מלר כיא נחמה צמעה והאלמה כי עיר ומערה צניהם ויקוד אחד הם ויאנה לו הדקדוק: שם העיר בשם בנו דגון. לדעמי הודיענו הכוזב קריאת עם צנו והעעיר אשר צנה היה קורא בשם פנו; להודיענו כי אשר טילא קין מלפני ה' שמת מפני שמתקבלה תשובתו לפני אב הרממים, והיה משתדל להמליח שתוליה להרגיל צו נפשו מיום ההוא והלאה להסתמך בצמעים רעים לפני ה', כי כעת נתן אל לבו כמה קשה עליו לשרש שרשי טעמו הרע שהיה צו עד הנה אשר מונע היה שורה חליו רוע לחמנהי חבל ולענה לנחמדי חמריהו עד שהגיעה ההשפחה אל נפשו להשתגעל צהרית נפש אחיו הרדיק, לכן המליח ענה בנפשו לקרוא שם צנו ושם עירו פנוך, ושם זה יהי לו לאות וקיען חמדי להזכירו שיהא כתיבוק הסגך אל הסגך והרגילות, להסתגל מעט מעט להסתקצ אל ה', ובכל שעה ושעה שיעלה שם זה על שפתיו יתעורר לשום מחשבתו על כל חטעה שצמח טעמו הרע, וישמור את נפשו לצלי הלכד עוד הפעם צמח אשר יעמין למוקם אדם, לצלע את הקודש (ראשי השם הוא אחד מן הדברים שמקדשין גזר על אדם (ר"ה פ"ו ז') והוא מדרכי התשובה כמ"ע הרמזים פ"ב משפחה, שזה גורם לו להכנע ולהיות עניו ושפל רוח) הנה הסתבר שאין ענין קין והכל ספור מעשה לבד, אבל ילמדנו גודל כח התשובה, עד שלשון היתר חמור הועילה התשובה, גם יודיענו הסתמלות המערכת לשם לשום ונשמרת לפניו כל ישוב עוד הפעם לכסלה: (ר"ה)

(11) יתק
ויקרא
4:3

(4)